

STATI INU OBSTATI

Letopis za člane SPD – PT

Letnik: 1998 Številka: 4

ISSN 1408-8363

V tej številki

- ◆ Zgodovinski dogodki
- ◆ Poročila iz podružnic
- ◆ Društveni izlet
- ◆ Spomini na zgodovino prekmurskih Slovencev
- ◆ Slikarska kolonija
- ◆ Dan reformacije – osrednja proslava
- ◆ Slovenci in protestantizem danes
- ◆ Prerazdeljevanje družbenega premoženja in oživljanje klerikalizma
- ◆ Protestantizem pri predmetu »Verstva in etika«
- ◆ Trubarjeva duhovna podoba v »Registru«
- ◆ Med Hrenom in Heglom: Slovenci in Evropa
- ◆ Jože Rajhman – In memoriam



Primož Trubar.

Slovensko protestantsko društvo
- Primož Trubar

Gospovetska 9, 1000 Ljubljana

ZGODOVINSKI DOGODKI

(NAMESTO UVODA)

Pred nami so pomembni zgodovinski dogodki, ki se bodo zvrstili predvsem prihodnje leto in na katere se bomo morali temeljito pripraviti. Drugo leto bo minilo 450 let od izida prve slovenske knjige, prav tako pa tudi 400 let od sežiga te in drugih protestantskih knjig, ki so jih v drugi polovici 16. stoletja napisali Trubar, Dalmatin, Bohorič in Krelj.

V sedanjih, tranzicijskih časih, ko se na novo vzpostavljajo številni politični in materialni mehanizmi in dograjuje nov družbeno – ekonomski sistem, se zdi kot, da pozabljamo na nekatere bolj oddaljene a nadvse pomembne zgodovinske dogodke, ki jih pa za nobeno ceno ne smemo zgubiti iz slovenske družbene zavesti. In taki so gotovo dogodki iz časov reformacije in tudi iz časov protireformacije.

Malo takih mož smo imeli Slovenci kot so bili slovenski protestantski pisci in bojevniki za slovensko pisano besedo in priznanje Slovencev kot naroda. Niti krvava protireformacija in kulturni genocid Tomaža Hrena, nista mogla preprečiti, da bi se ta zgodovinska dejanja izbrisala iz slovenskega zgodovinskega spomina. Tudi v času klerikalne prevlade na slovenski politični sceni na prelomu stoletja, so se našli možje, kot so bili Hribar, Aškerc, Cankar in drugi, ki so z dejanji opozarjali na zgodovinski pomen protestantskega gibanja.

Menimo zato, da se bodo tudi danes našli ljudje, ki ne bodo dovolili razvrednotenja in potiskanja na obrobje zgodovinske pomembnosti vsega tega kar predstavlja protestantska dediščina. Pričakujemo, da nas bo tudi slovenska država podprla v naših prizadevanjih, da dostojno obeležimo pomembne obletnice, ki so pred nami.

Na vsak način bomo zastavili vsa naša društvena prizadevanja, da se bo "Trubarjeva hiša" na Ribjem trgu 3, v središču stare Ljubljane, vsaj v enem delu spremenila v kulturno – zgodovinsko ustanovo, ki bo aktivno skrbela za poglobljeno raziskovanje, publiciranje in ohranjanje protestantskega izročila. Kakšen bo rezultat tega prizadevanja, je predvsem odvisno od naše trdne odločenosti, da vztrajamo pri našem predlogu in zahtevamo, da slovenska država enakopravno namenja svojo pozornost in materialno podporo tudi protestantizmu preteklega in sedanjega časa.

dr. Oto Norčič, predsednik SPD-PT

POROČILO O DELOVANJU PODRUŽNICE SPD-PT MURSKA SOBOTA

✎ Rudi Cipot

SPD-PT del svojega programa uresničuje preko podružnice v Murski Soboti, ki deluje od 1. februarja 1997.

Izvršni odbor podružnice letno sprejema svoj program dela, ki je bil tudi v dveh letih v celoti izveden.

Vsebina delovanja za leto 1998 je bila sledeča:

- ◆ Podružnica je izvajala vse aktivnosti, ki jih je sprejelo matično društvo in koordinirala aktivnosti s predsednikom društva.
- ◆ V okviru praznovanja Dneva reformacije smo organizirali zanimivo predavanje prof. Filo Jožeta na temo: Kulturni pomen protestantizma.
- ◆ Uspešno in odmevno smo pripravili proslavo v počastitev obletnice Primoža Trubarja z naslovom Protestantizem ali drugačnost (In da vsak jezik izpove...) ter ob tej priložnosti tudi predstavili izdani Register.
- ◆ Dobro obiskana je bila razstava zelo dragocenih starih eksponatov iz obdobja prvih tiskanih knjig.
- ◆ Organizirali smo izvedbo 4. slikarske kolonije in razstavo slik v vrhunski izvedbi sodelujočih umetnikov.
- ◆ Financirali smo pripravo raziskovalne naloge o Johannesu Keplerju, ki bo predstavljena članom društva v letu 1999.
- ◆ Sodelovali smo pri izvedbi koncerta v evangeličanski cerkvi v Murski Soboti.
- ◆ Udeležili smo se osrednje proslave ob Dnevu reformacije.

Izveden program zahteva angažiranje vseh članov izvršnega odbora, zato smo še posebej veseli, da se nam je pridružil gospod Stanko Polanič. Za naše delovanje smo pridobili sponzorska in donatorska sredstva, vendar okolje vse težje podpira naše aktivnosti, saj je razkorak gospodarske razvitosti Prekmurja in ostale Slovenije vse večji.

Vsi člani si prizadevajo pridobiti nove člane in tako okrepiti članstvo, da bi lažje afirmirali vrednote protestantskega gibanja v našem okolju. Posebej pomembno bi bilo, da se te vrednote vsidrajo v razmišljanja o gospodarskem razvoju regije.

Čaka nas novi program in ob pravilni razdelitvi nalog pričakujem, da se bo naša aktivnost v prihodnje še izboljšala.

POROČILO O DELOVANJU PODRUŽNICE SPD-PT MARIBOR

✎ Srečko Reher

Podružnica SPD-PT Maribor je bila ustanovljena 1.12. 1997.

V lanskem letu smo v Prekmurju ob molitveni osmini za edinost kristjanov organizirali okroglo mizo, na kateri so sodelovali škof Vekoslav Grmič, senior Gera Erniša, pastor Evgen Balažič, duhovnica Simona Prosič in Srečko Reher. Okroglo mizo je prenašal Radio Maribor, vodil pa jo je Tone Petelinšek.

Naša podružnica je prav tako sodelovala na svečani okrogli mizi ob 490-letnici Trubarjevega rojstva, ki je potekala v prostorih Zavarovalnice Triglav v Murski Soboti. Tema je bila protestantizem ali drugačnost, geslo pa "In da vsak jezik izpove..." Govoril je član našega društva Vekoslav Grmič. Ob tej priložnosti je bilo na internetu objavljeno vabilo na diskusijsko linijo ob 490-letnici Trubarjevega rojstva, ki ga je napisal Srečko Reher.

DRUŠTVENI IZLET NA MADŽARSKO IN SLOVAŠKO

✎ Bela Sever

Sredi aprila smo organizirali za člane SPD-PT tridnevni izlet na Madžarsko in Slovaško. Kljub spremenljivemu aprilskemu vremenu, ki je marsikoga zadržalo doma, se je izleta udeležilo 35 članov, v glavnem iz Murske Sobote in okolice. Jutranje meglice so se po nekajdnevem deževju ravnokar začele dvigati, ko smo se zbrali z vseh vetrov sredi Murske Sobote. Vožnja do meje v Dolgi vasi je iz Murske Sobote le mačji skok, kljub temu pa smo vse udeležence želeli opozoriti na glavne zanimivosti ob poti. Nekdanja železna zavesa je zdaj le spomin na večdesetletno razdvajanje s sosedi. Kakšen vpliv je ostal v obmejnem območju pa smo lahko zaznali na hišah, poljih in ljudeh, ki se še vedno nelagodno počutijo v navzočnosti tujcev.

Velika Kaniža je bilo prvo večje mesto, ki si zasluži posebno pozornost. Tu je bila po letu 1600 močna turška postojanka, ki je skoraj 100 let okupirala tudi Slovence med Muro in Rabo. Pozneje je bila Kaniža eno izmed važnih tržišč na poti Murska Sobota-Lendava-Velika Kaniža, v njeno okolico pa so se naselili v več valovih številni

Slovenci. Središče slovenske kolonije je bilo več kot dve stoletji v Šurdu, kakih 10 kilometrov južno od Kaniže. Na šurdskem pokopališču so zapisani skoraj vsi priimki, ki jih najdemo v današnjem Prekmurju. V evangeličanski cerkvi nas je duhovnica seznanila z dejavnostjo Števana Küzmiča, ki je v tem župnišču pripravil prevod Biblije v prekmurški knjižni jezik (izšla v Halleju 1771). Na delovanje Küzmiča spominja tabla na cerkveni zunanjsčini, žal pa ni nobenega pojasnila, da gre za slovenskega avtorja. Küzmičeva dediščina (osebni predmeti, matične knjige, spominsko znamenje) še vedno čaka, da se je celostno strokovno lotijo proučevalci njegovih del. Udeležence izleta je presenitil izjemno topel sprejem, ki se je končal v župnišču, kjer so pripravili značilne krajevne jedi.

Po okrepčilu v Šurdu smo se usmerili na sever proti Blatenskem Kostelu. Na kratkem postanku v zdravilišču Zalakaros smo lahko naredili primerjavo z Moravskimi Toplicami, ki so se razvile v istem času. Zdaj je nekdanje veliko posvetno in versko središče v Zalavaru v območju Malega Balatona, najzahodnejšega dela Blatnega jezera, zaradi številnih regulacij, temeljito spremenjen in težko razpoznaven. Blatenski Kostel zdaj nudi premalo, da bi prikazal izjemno dediščino nekdanje Kocljeve kneževine, najvzhodnejše slovenske izpostave, in dejavnost bratov Cirila in Metoda. Slovensko znanstveno nemoč so tu temeljito uveljavili tako Madžari kot tudi Bolgari, ki so postavili svoja spominska znamenja. Slovenci se komaj kdaj zavemo, da je ravno tu bila v 9. stoletju uničena za več kot tisoč let slovenska samostojnost.

Po južnem obrežju Blatnega jezera smo prispeli do sedanjega turističnega središča Siofok. Tu smo se ustavili zgolj zaradi ogleda edinstvene lesene evangeličanske cerkve, ki so jo postavili s finančno pomočjo pobratenega finskega mesta. Proti večeru smo se pripeljali do madžarske prestolnice in večer preživeli v tipični madžarski čardi.

Po jutranjem ogledu znamenitosti Budimpešte smo se srečali v evangeličanskem muzeju in osrednji evangeličanski cerkvi. Za nekatere udeležence je bilo pravo razkritje, da so bili vsi najvidnejši madžarski politiki v prelomnem obdobju madžarske zgodovine evangeličani, da so na prenovo bistveno vplivali Slovaki in Slovenci, čeprav je prispevek Slovencev v tem muzeju popolnoma zanemarjen. Po ogledu muzeja in cerkve nas je povabil predsednik Slovenske manjšinske samouprave Franc Kranjec v prostore Slovenskega društva v središču mesta. Predsednica društva Irena Pavlič je predstavila delo društva in odgovarjala na vprašanja o življenju Slovencev v prestolnici. Za konec so nam porabski Slovenci v Budimpešti pripravili pravo praznično pojedino, ki je minila v zelo prijetnem vzdušju.

Muhasto vreme nam je sicer nekoliko nagajalo na poti iz Budimpešte proti Bratislavi, čeprav smo

proti večeru kar dobre volje prispeli v slovaško prestolnico. Zjutraj smo si ogledali staro mestno jedro, nekdanjo prestolnico okrnjene madžarske države. Posebna pozornost je veljala obisku evangeličanskih verskih ustanov, ki so strnjene na obrobju starega mesta. Nekdanja nemška luteranska cerkev je zdaj osrednja slovaška evangeličanska ustanova, v bližnji nekdanji slovaški evangeličanski cerkvi pa je zdaj božja služba v angleškem jeziku. Ker smo obiskovali cerkve v nedeljskem dopoldnevu smo lahko v živo spremljali potek božje službe. Za konec ogleda Bratislave smo se povzpeli na hrib Slavin s spomenikom ruskim osvoboditeljem, od koder je izjemen razgled po ravnem Podonavju.

Na povratku smo se za krajši čas ustavili ob Nežiderskem jezeru, ki je bilo živahno kljub pomladanskemu vihnemu vetru. Ko smo se pred Bernsteinom na Gradiščanskem zadnjič pred domom okrepčali, smo se spraševali: Kam prihodnjič? Morda proti Rimu ali pa na zahod?

SPOMINI NA ZGODOVINO PREKMURSKIH SLOVENCEV

✎ Dr. Albert Majder

Ob tradicionalnem izletu društva na Madžarsko in Slovaško so se ponovno osvežili spomini na zgodovino prekmurških Slovencev, ki so se v prvi polovici 18. stoletja preselili v šomodžsko županijo v južni Madžarski, kjer so se sčasoma pomadžarili pod pritiskom tedanjih oblasti. Center je bil Šurd s še 12 okoliškimi vasmimi. Celo v državnem popisu iz leta 1910 in 1920 še zasledimo prisotnost slovenskega življa, danes pa nam le še stari nagrobniki s slovenskimi priimki dokazujejo nekdanjo njihovo prisotnost. Zato menim, da je danes več kot potrebno osvežiti spomine na preselitev Slovencev v 18. stoletju na Madžarsko in o njihovem popolnem izginotju v začetku 20. stoletja.

Turki so po zmagi pri Mohaču leta 1526 zavzeli večino Ogrske in leta 1529 že oblegali Dunaj. Turški vpadi iz Bosne v naše kraje so se vrstili skoraj 260 let in povzročali veliko gospodarsko škodo in prelivanje krvi. Zanimivo je in le malo znano, da so Turki v začetku prodirali v slovenske kraje zaradi ropanja. Že Valvazor poroča, da so Turki 9. oktobra leta 1408 vdrli v Belo Krajino in jo strašno opustošili (19 let po bitki na Kosovem polju leta 1389). Leta 1415 je oddelek turške vojske prekorščil Kolpo pri Vinici in vdrl čez Kočevje in Ribnico proti Ljubljani, a je bil zaustavljen pred

njenim ozemljem. Do preobrata je prišlo v veliki vojni od leta 1683 – 1699, ko so Turki oblegali Dunaj. Premagal jih je poljski kralj Jan Sobieski, kasneje pa jih je v protinapadu premagala še avstrijska vojska in to leta 1686 pri Budimu, leta 1687 pri Mohaču in leta 1697 pri Senti. Z doseženim mirom v Sremskih Karlovcih leta 1699, so Turki izgubili Ogrsko in Transilvanijo. Osvoboditev Ogrske izpod turškega jarma je v večjem delu Prekdonavja povzročilo številne gospodarske in notranje politične probleme, med najbolj perečimi, pomanjkanje delovne sile. Fevdalni zemljiški gospodarji so si na vso moč prizadevali povečati število delozmožnih tlačanov. V tem pogledu so bili zlasti prizadevni fevdalci opustošenih in neobdelanih predelov šomodžske županije s svojimi ogromnimi veleposestvi. Peščiča Prekmurcev je leta 1718 stopila v stik z Marijo Nadasdy, ki je po svoji rodbinski liniji imela v posesti prostrane puste (takoimenovane Liszo puste) v bližini Šurda. Sklenili so pismeni dogovor o preselitvi rojakov na to ozemlje. Sigurno je, da so slovenski tlačani poleg svojega gospodarskega interesa imeli tudi verske razloge, saj so živeli v krajih, kjer so vladali protireformacijski ukrepi. Leta 1719 so se prvi prekmurski izseljenci podali na Šomodžsko, nakar se je odprl preseliteni tok gmotno in versko ogroženega slovenskega življa iz železne županije. V začetku je izseljevanje zajelo le redke vaške protestantske družine iz širše okolice Sobote, kasneje zlasti po izgonu zadnjih duhovnikov in protestantskih učiteljev pa so odšle številne družine in posamezniki iz oddaljenejših krajev Prekmurja. Ogrski zgodovinar in etnolog iz 19. stoletja Janos Czaplovicz meni, da so se ti naselili v 8 vaseh. Drugi verodostojnejši podatki trdijo, da so se prekmurski protestantje večinoma naselili v 12 ali 15 naseljih med Veliko Kanižo in Czurgo. Še dalje proti vzhodu so se prekmurski izseljenci naselili v vas Taranj, kjer so kmalu sprejeli katoliško vero. Od drugih narodnosti je tukaj živelo še nekaj Nemcev in Hrvatov. Uradne ogrske statistike navajajo prisotnost slovenskega življa še celo v letih 1910 in 1920. Kljub ostrim protireformacijskim ukrepom v prvi polovici 18. stoletja je bilo slovensko protestantsko prebivalstvo v stalnem stiku s prekmurskim učiteljem in bogoslužnim pomočnikom Andrejem Arvaiem, živečim v artikularnem Šurdu. Od leta 1757 je tu deloval tudi slovenski duhovnik Adam Berke. Obdobje 1755 – 1779 pa je povezano z imenom Števana Küzmiča, ki je bil po končanem šolanju v Šopronu, Györu in Bratislavi leta 1751 postavljen za direktorja protestantske osnovne šole v artikularnem mestu Nemes Csou. Tu je razvil intenzivno izobraževalno dejavnost v prid svojih rojakov. Leta 1755 je na poziv šurdske evangeličanske cerkvene občine prevzel duhovniško službo. Bil je zelo aktiven na književnem

področju. Od njegovih številnih del sta najbolj znani leta 1754 v prekmurskem jeziku napisana Vere Krščanske kratki navuk in leta 1771 iz grščine preveden Nouvi zákon ali testamentom. Takoj po njegovem prihodu v Šurd je katoliški župnik pri sv. Mihailu celo organiziral nanj fizični napad. Hrvaškimi protestantom v mestu Legrad na desnem bregu Drave je ostal v lepem spominu, kajti pomagal je tudi njim s svojimi nasveti. Küzmičevo službovanje v artikularnem Šurdu je bilo poznano mnogim ljudem po celem Prekmurju, tako da je prišlo v Šomodžsko še več protestantskih izseljencev. Mnogi zgodovinarji, ki so proučevali njegovo življenje v Šurdu povdarjajo, da gre njemu zahvala, da je slovenska beseda v šurdski krajevni šoli imela domovinsko pravico. Küzmičeva tiskana beseda, porojena daleč od Prekmurja, pa vendar neločljivo povezana z njegovo usodo, je postala osnovna duhovna hrana številnim slovenskim krajanom. Njegove knjige so kmečkemu sloju prebivalstva, ki je bil v Prekmurju edini dosledni branilec protestantizma, dale čvrsto duhovno oporo za privrženost in vztrajanje v pravi veri. Vendar so velike izboljšave nastopile leta 1781, ko je avstrijski cesar Jožef II izdal dolgo pričakovani tolerančni patent in so bile v Prekmurju osnovane prve cerkvene občine v Puconcih, Križevcih in Hodošu.

Po smrti Števana Küzmiča, v kritičnem obdobju za slovenski protestantski živelj na Šomodžskem, je šurdski duhovnik postal Mihael Bakoš (1742 – 1803). Tudi on se je ukvarjal s pisanjem in natisniti je dal cerkveno pesmarico, katero je že začel pisati Števan Küzmič. takoj po objavi tolerančnega patenta je v Šurdu prenehalo slovensko bogoslužje. Mihael Bakoš je postal krajevni duhovnik v Križevcih. Tu je pripravil nov slovenski Abecednik, ki je izšel leta 1786 v Bratislavi, leta 1789 pa je v Šopronu izšel Nouvi Gradual. Končno je leta 1830 prišlo do definitivne ukinitve slovenskega bogoslužja in pouka v materinščini v šolah. Šomodžska županija je začela leta 1836 s sistematsko pomadžarjevalno akcijo med slovenskim in ostalim manjšinskim življem. Slovenski protestanti in ostali Slovenci so postali žrtev asimilacije in raznarodovanja. Še danes se najdejo slovenski priimki med prebivalci teh krajev, seveda pisani v madžarščini (Berke, Smodiš, Kramar, Lipič, Novak, Flisar, Kuhar, Kerčmar, Rapoša, Lončar) ter nekateri ljudski običaji, ki spominjajo na nekdanje slovenske prebivalce. V nekdanji protestantski občini Šurd so bile slovenske vasi: Mihaly, Sand, Liszo, Sz. Peter, Bükköso, Sz. Pal, Porrog, Sz. Kiraly, Vese, Bereny.

Zelo redki so obiski iz Slovenije v spomin na to, da so pred skoraj več kot 100 leti tu še živeli Slovenci in si s svojim znojem in marljivostjo služili vsakdanji kruh.

SLIKARSKA KOLONIJA SPD – PT V MORAVSKIH TOPLICAH

✦ Nikolaj Beer

Četrta slikarska kolonija Slovenskega protestantskega društva – Primož Trubar je potekala med 20. in 27. septembrom 1998. Kot prejšnje tri, je tudi ta bila posvečena državnemu prazniku Dnevu reformacije. Na koloniji je sodelovalo devet priznanih slikarjev iz Slovenije:

- Janez Knez iz Trbovelj
- Anton Seifert iz Ljubljane
- Veljko Toman iz Rakitne
- Vinko Tušek iz Kranja
- Jože Meglič iz Šmartnega pri Litiji
- Franc Mesarič iz Murske Sobote
- Igor Banfi iz Murske Sobote
- Marjan Gumilar iz Ljubljane
- Nikolaj Beer iz Izlake

Slikarji smo delovali v Moravskih Toplicah, kjer nam je Evangeličanska cerkev dala na razpolago mladinski dom »Števan Küzmič«, v katerem smo imeli dobre pogoje za slikanje in prenočišča. Večinoma smo slikali v mladinskem domu, odpravili pa smo se večkrat tudi na Goričko in v druge kraje Prekmurja.

Goričko je navdihnilo nekaj slikarjev, ki se izražajo z močno potezo in z debelimi nanosi barv (Banfi, Seifert, Beer). Drugi so slikali »svoje slike«, vendar pod vplivom Prekmurske pokrajine – svetloba, sonce (Knez, Toman). Meglič se je zapeljal celo na Muro in tam naslikal Ižakovce, v za njega značilnih modro-zelenih barvnih tonih. Gumilar je s sproščenimi potezami naslikal dve olji v lepih sivih odtenkih jutranje rose. Mesarič in Tušek prisegata na svoje videnje pokrajine. Mesarič se izraža že skoraj simbolično z znaki, kjer izgine materija in se prične duhovnost. Tušek gleda na pokrajino nekoliko iz »optične perspektive« in jo oblikuje v subtilno urejeno ploskev.

Nastala dela so bila na začetku novembra razstavljeni v Galeriji Zavarovalnice Triglav v Murski Soboti. Nastalo je kar nekaj kvalitetnih likovnih del. Sponzorji kolonije so si na razstavi lahko izbrali slike za polepšanje svojih delovnih prostorov. Društvu pa je ostalo nekaj kvalitetnih del za popestritev nastajajoče slikarske zbirke.

Ob razstavi je bil izdan lep katalog z barvnimi reprodukcijami, s kratkim življenjepisom slikarjev. Strokovni opis slikarjev in njihovih del je podal prof. Franc Obal, direktor Galerije v Murski Soboti.

Slikarska kolonija Slovenskega protestantskega društva – Primož Trubar se je »prijela«. Prijatelji in tudi sami slikarji me spodbujajo in mi zagotavljajo, da je to ena boljših slikarskih kolonij. Marsikaj bi

se dalo še izboljšati. Priložnost za to bo prav kmalu, jeseni tega leta, ko bo naslednja kolonija, in to že jubilejna, peta po vrsti.

DAN REFORMACIJE – OSREDNJA DRŽAVNA PROSLAVA

Slovensko protestantsko društvo-Primož Trubar in Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije sta ob slovenskem državnem prazniku Dnevu reformacije dne 30. oktobra zvečer v dvorani Opere in baleta Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani, pripravila osrednjo slovensko proslavo. Osrednja tema proslave je bila posvečena spominu protestantskega pridigarja Petra Kupljenika, ki ga je rimska inkvizicija privezanega na steber na trgu Campo dei Fiori živega sežgala, kot zakrknjenega krivoverca. Kupljenik predstavlja eno najbolj tragičnih osebnosti slovenske reformacije, ki pa je žal ni v zavesti slovenskega človeka, saj je izbrisana iz njegovega zgodovinskega spomina. Misel nanj naj obudi že zdavnaj prehojene poti naroda, ki želi obstati tudi v svetlobi novo nastajajoče evropske nacije.

Umetniški program proslave so pripravili:

- *Simfonični orkester RTV Slovenija, dirigent Marko Munih*
- *baletna skupina Vojka Vidmarja*
- *ženski pevski zbor Rozka Usenik*
- *scenarij in režija: Andrej Mlakar*
- *odlomek iz filma Mokuš*

Državno proslavo je s svojim obiskom, poleg najvišjih državnih predstavnikov, počastil tudi predsednik Svetovne luteranske zveze g. škof Christian Krause.

Slavnostni govornik na proslavi pa je bil igralec Polde Bibič.

Slavnostni govor ob Dnevu reformacije:

Spoštovane gospe in gospodje, ko vas prisrčno pozdravljam na slovesnosti ob dnevu reformacije, moram vendar izraziti sožalje, ker je bolezen preprečila gospodu Grmiču, ki je bil izbran za nocojšnjega slavnostnega govornika, da vam ne more on spregovoriti z zanj tako značilno strpno in razumevajočo naravo. Strpnost in razumevanje, lastnosti, ki bi nam vsem bili potrebni v današnjem času, zaznamovanem z grabežljivostjo in neusmiljenim bojem za oblast, sta blizu tudi načelom slovenskega protestantizma. In današnjega

praznika. Kaže pa, da omenjeni vrednoti pri mnogih še vedno ne uživata prave naklonjenosti. Pomen Trubarja, ki je simbol protestantskega gibanja, se še kar skuša omalovaževati ali pozabljati, čeprav je neizpodbitno, da je prav Trubarju in njegovim uspelo preoblikovati prebivalce naše dežele iz brezobličnega ljudstva v slovenski narod. To je storil, da je različno govorečim Kranjcem, Korošcem, Štajercem Krašovcem, Istranom izoblikoval enoten, vsem razumljiv jezik in jih združil v »lube Slovence«. S prvo knjigo pa mu je utrdil duhovno moč, s katero se ta narod ni samo ohranjal v težkih časih preganjanja in nasilja, marveč se mu je celo uspelo po poldrugem tisočletju osamosvojiti v povsem novi državi.

Vprašujem pa se, če je zavest o usodnem pomenu tega dejanja dovolj živa pri današnjih Slovencih, ki se štejemo za »neodvisne«? Smo vredni nadaljevalci izročila Trubarja in vseh velikih mož, ki so za njim utrjevali izvorno duhovno podobo našega naroda? Odgovarjam z »da in ne«! Da! – v tistem delu naše sodobne družbe, v katerem ustvarjajo naši sijajni umetniki, književniki, glasbeniki, likovniki, gledališčniki pa tudi znanstveniki in se s svojimi stvaritvami vedno bolj uveljavljajo v svetu in s tem utrjujejo zavest o našem narodu po širnem svetu. In ne! – kadar vladajoči birokrati z absurdnimi restriktivnimi posegi zavirajo kulturni razvoj. »Ne!« velja vladi, ki se je z nepremišljenim zakonom na vrat na nos otresla dolžnosti do pomembnih kulturnih ustanov in jih prepustila neznani in negotovi skrbi krajevnih skupnosti. In še: slovenske knjige so najdražje na svetu, tako drage, da si jih Slovenec s povprečno kupno močjo komaj privošči in težko jih najde celo v knjižnicah, kjer so zaradi pičlih sredstev neusmiljeno skrčili nabavljanje dragih slovenskih knjig. Država pa slovensko knjigo obremenjuje z vedno hujšimi davki in se ne meni za nevarnost, da lahko padanje bralne kulture, ki je že sedaj očitno, pripelje na stopnjo narodnostne nepismenosti takšen narod, ki se je od Trubarja naprej ponašal z edinstveno ljubeznijo do branja. Brez kulture pa naroda ni. Narod smo postali šele, ko nam je protestantsko gibanje s Trubarjem na čelu ustvarilo in zapustilo samoniklo kulturo in nihče nima pravice z ničemer kratiti slovenskemu narodu te zapuščine, tudi z omalovaževanjem in malomarnostjo ne.

Na Ribjem trgu v Ljubljani stoji hiša, v kateri je prebival Primož Trubar. Slovensko protestantsko društvo bi v njej uredilo knjižnico in muzej protestantizma, ki bi lahko bil pri preučevanju slovenske verske zgodovine sijajna dopolnitev katoliškemu verskemu muzeju v Stični. V naših uradnih krogih pa za to ni pravega zanimanja. Kot da v odnosu do našega velikega prednika še kar tičimo v časih, ko je pomenilo biti protestant isto kot biti krivoverec. Vendar so tudi že takrat mnogi

katoličani doumeli Trubarjev pomen, med njimi mogoče najbolj duhovnik Anton Aškerc, ki je zaslužen za sicer prekrasni a skromni Bernekerjev spomenik. Neznatna oddolžitev velikemu dejanju.

Očitno je mnogim odvzet dar razumevanja drugačnih, osnovni pogoj za spravo, ki vodi v resnično sožitje. Zaradi tega na Slovenskem še po štiristo letih ni prave, resnične sprave med katoličani in protestanti. O tem pričajo mnoga dejanja in besede ali izjave, ki skušajo zatajevati in zmanjševati Trubarjev pomen, kot na primer ábotna trditev, da bi se ponemčili, če bi protestantizem obstal na Slovenskem. So se mar Prekmurski evangeličani ponemčili? Ob tem pa nekateri pretirano povzdigujejo preganjalca protestantov in požigalca knjig Tomaža Hrena. Seveda, Trubar je bil velik moralist in obenem človek neprizanesljivo odkrite besede. Mnoge od njih še dandanes živo zadevajo v bolno tkivo naše družbe. Po zgledu petindevetdesetih tez, ki jih je Luther na današnji dan pribil na vrata würtemberške cerkve je Trubar hotel iztrgati vero iz krempljev oblastniške in grabežljive vatikanske cerkvene organizacije ter jo, zvesto sledeč Jezusovemu izročilu, vrniti ljudem v stiski, siromakom, potrebnim tolažbe in usmiljenja. Strastno se je boril zoper bogatenje in napuh, ki so mu zapadli papeški oblastniki, napadal je prodajo odpustnikov, ki so z njimi varali ljudi in jim ropali skromno imetje. Najbrž tudi danes ne bi molče gledal, kako se rimo-katoliška cerkev bori za širne gozdove, za katere je sam najbolje vedel, kako so bili pridobljeni. Bogastvo prinaša oblast in sprašujem se, če se bo rimsko – katoliška cerkev zmogla odpovedati oblasti, ko se ni mogla veleposestništvu? Neverjetno, koliko je podobnosti s šestnajstim stoletjem. Obilo lažnega konvertitstva, povzpetništva, koristolubja, oblastiželjnosti, nestrpnosti, malo pa strpnosti in razumevanja. Nekateri cerkveni dostojanstveniki si celo upajo javno trditi, da tisti, ki ni katoličan ali vsaj veren, ni Slovenec. Trubar pa je bil širok. Celo v Turku je videl človeka. Čutil je s preprostimi ljudmi, tistimi, ki jih v vseh zgodovinskih obdobjih tare revščina, pomanjkanje in seveda vojske, zato je skušal preprečiti turške vojne z utopično mislijo, da bi to bilo mogoče doseči z medsebojnim razumevanjem pripadnikov obeh ver. Preučeval je mohamedanstvo in koran, vero tako strašnega sovražnika kot so bili Otomani. Za tiste čase neverjetna želja po sporazumevanju.

Slovenci lahko rečemo, da nas ima Bog zelo rad, saj je naš rod ohranil kljub hudo neprijazni zgodovini, ko ni bilo dovolj, da so nas preganjali tujci, ampak smo se zaradi nerazumljivega strahu pred drugačnostjo še samouničevali v bratomornih moritvah. Že v davni preteklosti, na samem začetku naše zgodovine, ko so se spopadli pokristjanjevalci s pripadniki »vere staršev«. Potem v šestnajstem stoletju, ko so protireformatorji pregnali z doma

dobrih deset odstotkov takratnega slovenskega meščanstva in kot je metaforično vzkliknil Cankar: »pobili polovico poštenih ljudi«. Takrat so premnogi zaradi drugačnega mišljenja doživljali strašne usode, med njimi tudi trpin, ki mu je posvečena današnja proslava, predikant Peter Kupljenik, ki so ga agentje inkvizicije ugrabili in odvedli v Rimske ječe, kjer je bil nekaj časa skupaj z Giordanom Brunom, dokler ga niso 1695 na Campo dei fiori sežgali na grmadi, ker si ni dal vzeti lastne misli. In končno je prišlo nad naš narod še prelivanje krvi v drugi svetovni vojni, ki ga še najbolj boleče čutimo in se nam, ker pač odtlej še niso pretekla stoletja, dozdeva najgrozovitejše. In vse zlo je razsajalo zaradi pomanjkanja strpnosti in razumevanja. Nekoč so vzkliknili: »Vae victis!« Mislim pa, da ta »gorje« ne velja samo premaganim, marveč tudi zmagovalcem, ki v svojem pijanem zmagoslavju poteptajo človečnost. Čeprav strahot morda ne čutijo neposredno, vendar jih, če hočejo ali nočejo, bremeni teža njihovih dejanj. Zlo rodi zlo. Največ zla pa povzroči pohlep po oblasti in če ga človeštvo ne bo znalo premagati, tudi tu in v sedanjem trenutku, ne bomo mogli zaživeti tako, kot smo si v stoletnih sanjah predstavljali življenje v »svoji« državi.

Bližamo se letu 2000 in boleče upamo, da bo to leto pomenilo tudi prelomni preobrat dosedanje krvave zgodovine v čas miru in ljubezni. Papež Janez-Pavel II. je naročil raziskati delovanje inkvizicije, da bi se lahko pred »Bogom in ljudmi« opravičil za zlo, ki ga je povzročila cerkvena organizacija. Veliko dejanje.¹ Vendar prave sprave ni v političnem deklariranju, noben parlament je ne more izglasovati, sprava ni politično, ampak je psihološko dejanje vsakega posameznika posebej. Prava sprava so bo dogodila šele takrat, ko bo slehernik znal in zmogel neprizanesljivo pogledati vase in oceniti svoja dejanja. Samo na tak način bomo lahko doživeli čas strpnosti, razumevanja in resnične ljubezni. Naj vam na koncu zaželim srečno praznovanje z besedami našega pesnika: »edinost, sreča, sprava k nam naj nazaj se vrnejo...«

¹ P.S. Hotel sem najti nekaj dobrega tudi v Rimo-katoliški cerkvi. Že naslednji dan, 31. oktobra pa je papež poskrbel, da se je moja lahkoverna preproščina ovedla na trdnih tleh. Iz Rima je namreč v večernem radijskem dnevniku Jure Pengov sporočil, da je papež ukazal ustaviti raziskovanje delovanja inkvizicije, ker naj bi se razmislilo, ali sta kes in opravičilo zares potrebna. Vatikan torej še vedno ni božja hiša, sa ga še vedno vodi lažnjivo in sprenevedavo politikarstvo. Kako lahko nekdo, ki priznava inkviziciji pravico do zločina, obsoja boljševisistične montirane procese in vse zunaj cerkve storjene zločine zoper človeštvo?

(Polde Bibič)

SLOVENCİ IN PROTESTANTİZEM DANES

✎ Dr. Marko Kerševan

Kaj vse pomeni danes za Slovence protestantizem ?

1. Najprej seveda za narodno in kasnejšo nacionalno samozavest konstitutivni spomin na vzpostavitev slovenskega knjižnega jezika (ne samo prve slovenske tiskane knjige) po Trubarju in njegovih (z abecednikom, slovnico, prevodom Biblije); na dejstvo, da so bili s Trubarjevim nagovorom "Vsem Slovencem", s prvimi slovenskimi besedami prve slovenske tiskane knjige, Slovenci samim sebi in vsemu svetu razvidno prvič nagovorjeni in poimenovani kot Slovenci.

Ob tem ne gre pozabiti, da lahko slovensko specifičnost oziroma njeno razmejitev od drugih navsezadnje opredelimo z dvema ključnima konstitutivnima razlikama (oziroma dvema povezavama). Slovenci so bili oziroma so postali tisti južni Slovani, ki so bili tisočletje in več vključeni v nemško cesarstvo, večji del kontinuirano pod oblastjo Habsburžanov. Slovenci so bili oziroma so postali tisti prebivalci (notranjeavstrijskih) Habsburških dežel, ki so govorili slovensko. Prav slovenski knjižni jezik je v ti dve konstitutivni razlikovanji vnesel novo kvaliteto: z njegovo vzpostavitvijo je postalo slovenstvo nekaj posebnega nasproti drugim južnim Slovanom, ne glede na bodočo spremenljivost državno političnih meja (npr. nasproti Hrvatom); šele slovenski knjižni jezik je povezujoče in poenotujoče nagovoril Slovence preko takratnih deželnih meja znotraj habsburške vladavine. Trubarjev govor o "Cerkvi slovenskega jezika" in njeni "cerkovni ordningi" izraža prav to dejstvo. Katoliška cerkev s svojim dotedanjim in kasnejšim delovanjem, vse do konca 18. in začetka 19. stoletja, te vloge ni opravljala: s svojo organizacijo ni povezovala Slovencev niti ni kot taka razlikovala Slovencev od njihovih sosedov; organizacija njenih škofij se ni ozirala na etnično in jezikovno sestavo prebivalstva; seveda so tudi v katoliški cerkvi uporabljali slovenski jezik, toda jezik, beseda je imela v njej sploh manjšo težo in enotni, poenotujoči liturgični jezik je bil latinski.

2. Protestantizem na Slovenskem danes neposredno in kontinuirano predstavljajo evangeličani angosburške veroizpovedi v Prekmurju in njihovi "diaspori" po Sloveniji. Ne glede na svojo maloštevilnost pričajo, kako so lahko Slovenci v ustreznih pa čeprav težkih razmerah

postali in obstali protestanti, evangeličani - in s tem empirično zanikajo špekulacije o neustreznosti protestantizma za Slovence za "slovensko katoliško dušo", za slovenskega človeka kot takega ipd., kot večkrat slišimo.

Protestanti so tudi člani neoprotestantskih manjših cerkva in verskih skupnosti, ki so na Slovenskem zaživele šele v zadnjem stoletju, čeprav se lahko nekatere sklicujejo na svoje predhodnike v času reformacije 16. stoletja, na prekrščevalce in njihovo številčnost na Slovenskem.

Stara in vedno znova obnavljana teza skuša predstaviti luteranstvo ali celo protestantizem nasploh kot nekaj severnjaškega, celo germanskega in kot takega Slovencem neprimernege. Po taki geografsko duhovni logiki je seveda rimsko katolištvo nekaj južnjaškega, mediteranskega, celo romanskega, pravoslavje pa seveda nekaj vzhodnjaškega, celo in predvsem slovanskega. Ali so po tej logiki - po kakšni logiki? - Slovenci bližje mediteransko-romanskemu katolištvu, ker je bližje njihovi mediteransko-romanski duši in življenjskemu občutju itd.; toda kaj je potem s pravoslavjem in njegovo opevano bližino slovanski duši? (Pustimo ob strani, da protestantizem ni le nemško luteranstvo, ampak vsaj tako tudi švicarsko-francoski kalvinizem; pa na primer take zgodovinske malenkosti, da je bil glasnik najtrše lutrovske smeri v času reformacije takorekoč naš rojak, Istran Matija Vlačič, Flacius Iliricus, in da se je prav flacijanstvo najtrdovratneje obdržalo v odporu proti rekatolizaciji na Koroškem; kaj reči na primer o švicarskem prekrščevalstvu, ki je bilo na Slovenskem v 16. stoletju zelo razširjeno...)

3. Protestantizem živi na Slovenskem kot duh protesta proti zunanemu, socialno ali državno prisilno vzdrževanemu katoliško cerkvenemu monopolu na verskem, duhovnem in kulturnem področju oziroma prizadevanju za tak monopol. Zato spomin nanj vedno znova oživi v obdobjih in okoljih, ki se spopadajo s takim monopolom oziroma prizadevanji zanj. Seveda je taka oživljena podoba protestantizma prirejena vsakokratnim oblikam in načinom protesta in zato praviloma tudi bolj ali manj neskladna z vsebino in načinom obstoja protestantizma v času reformacije. Toda nikdar ni docela neskladna s tem, kajti protestantizem svojega časa je bil tak protest. Po drugi strani pa je duh protestantizma živ oziroma oživi tudi v razmerah odpora proti drugim necerkvenim, nekatoliškim oblikam družbenega ali državnega pritiska v duhovnih, kulturnih pa tudi socialnih in nacionalnih zadevah. Tu pa smo že pri naslednji plasti in načinu obstoja protestantizma v sodobni zavesti Slovencev.

4. Protestantizem in njegova dediščina živi tudi na Slovenskem - docela ozaveščeno ali ne - v načelih in praksi moderne zahodne civilizacije. Protestantizem se je v preteklih stoletjih najbolj in

najprej uveljavil v najbolj prodornih in vodilnih družbah zahodne Evrope in ZDA in bistveno prispeval k njihovi modernosti in uspehu. Kasneje, z zamudo, so se ta načela uveljavila tudi v katoliških okoljih in tudi na Slovenskem, seveda v veliki meri pod vplivom vodilnih družb oziroma držav. Naj omenim le usmerjenost ljudi k posvetni dejavnosti, k poklicnemu delu kot religiozni, krščanski vrednoti, kot božjemu poklicu (le protestantski narodi imajo besedo poklic za posvetno dejavnost je zapisal Weber in Slovenci jo imamo); v tej zvezi sekularizacijo in desakralizacijo sveta z njunimi dvoreznimi učinki: racionalno spoznavanje, obvladovanje in spreminjanje pa tudi zloraba in uničevanje naravnega in družbenega okolja; nenazadnje je tu načelo človekovih individualnih pravic in odgovornosti tudi in zlasti nasproti državi (ki jih državljani niso več podaniki, ampak so nosilci oblasti, kot tudi v Cerkvi niso več le ovčice svojih pastirjev, ampak verska skupnost in božje ljudstvo samo), pa verska svoboda in toleranca v tej zvezi.

Primerjalno lahko rečemo, da so ta moderna načela uspešneje prodrli v tiste katoliške dežele - kakršna je tudi Slovenija - v katerih je protestantizem pustil svoje sledove, četudi je bil zatrt in to zato, ker se je katoliška cerkev v boju z njim in za njim sama oprla na nekatere njegove dosežke in načela, oziroma jih je sama uporabila.

5. S tem smo pri vprašanju o možnostih in dejanskosti reformacijsko protestantskega razumevanja in prakticiranja krščanstva in krščanske vere na Slovenskem (torej ne le protestantizma kot spomina, kot posredne dediščine, ki je vsebovana v njegovih neposrednih ali posrednih učinkih na drugih področjih). Pri tem je treba poudariti, da je protestantizem v svojem jedru prav to: legitimen način obstoja krščanske vere, za katerega lahko rečemo, da ga ni mogoče zvesti in omejiti na obdobje, okolje in ljudi njegovega nastanka: na reformacijo 16. stoletja, na nemške dežele, na Luthra in luterance ipd.; enako kot seveda tega ni mogoče reči za rimsko katolištvo ali grško slovansko pravoslavje, ne glede na to, kako imajo vsi svoje zgodovinsko nastale prednosti in ovire v različnih kulturnih, socialnih, političnih, nacionalnih okoljih.

V Evropi iztekajočega se stoletja in tisočletja nimamo spektakularnih in/ali množičnih prestopov iz ene krščanske veroizpovedi v drugo; tudi v začetku tega in konec prejšnjega stoletja so bili množični ali spektakularni prestopi povezani z zunanji, največkrat političnimi motivi: na primer prestopanje k protestantizmu ali starokatolištvu v okviru gibanja proč od Rima, ki je bilo v habsburškem prostoru motivirano tudi nemško nacionalistično, ali spogledovanje s pravoslavjem iz panslavističnih nagibov v tem obdobju; drugačni so bili spet motivi in odmevi Masarykovega prestopa k

protestantom. Večji del religiozne dinamike se danes dogaja znotraj ohranjenega formalnega okvira pripadnosti tradicionalni veroizpovedi, tudi na Slovenskem.

Nedavno prezgodaj umrli zamejski sociolog in politik, poslanec v italijanskem in evropskem parlamentu Darko Bratina, je v nekem razgovoru označil protestantizem za skrito, privatno veroizpoved Slovencev.

Kaj bi govorilo v prid taki trditvi:

- če začnem z najbolj zunanjim: odpor do povnanjenih, ceremonijalnih ali celo pompoznih oblik katoliške cerkvenosti kot nečesa, kar bolj kviri kot izraža zaresno krščansko vero;
- prednost revni cerkvi;
- nasprotovanje ali vsaj odpor do izražanja posebnega statusa duhovnikov (z oblačenjem, obnašanjem), težnja k zmanjševanju distance med verniki in duhovniki;
- načelno poudarjanje in prakticiranje posameznikove avtonomnosti v osebnih, zasebnih zadevah oziroma zadevah vesti: prepričanje, da so zadnje verske in moralne odločitve zadeva posameznika, njegove vesti in ne cerkvenih pristojnosti (ali celo pristojnosti državnih zakonov);
- avtonomnost vernikov v političnih oziroma moralno političnih zadevah, ne glede na cerkvene presoje in opredelitve; cerkvenim vodstvom in duhovnikom se pristojnosti v teh zadevah načelno odreka ali pa se jim v njihovih odločitvah preprosto ne sledi in to z mirno vestjo;
- poudarjanje pomena človekovega iskrenega verovanja (kakršno koli že je) in človekove poštenosti oziroma tega, kar pošteno dela v vsakdanjem življenju - pred javnim manifestativnim izpovedovanjem vere, pobožnimi deli in cerkvenimi zakramenti; že omenjeno visoko vrednotenje dela in poklica sploh;
- pričakovanje, da ima cerkev za svojo osnovno nalogo širjenje evangelija;
- prepričanje na primer, da ima katoliška cerkev danes preveč moči v družbi in da je že dovolj ali celo preveč bogata.

Da take značilnosti danes med Slovenci obstoje, pričajo tako raziskave javnega mnenja kot druge izkušnje. Da niso od danes govore na primer že Trdinovi zapiski med kmeti na Dolenjskem njegovega časa. Gotovo teh značilnosti ni mogoče vseh enoznačno razlagati kot protestantske ali nekatoliške. Najdemo jih pri ljudeh, ki se imajo za pripadnike katoliške cerkve in med tistimi, ki se nimajo več za cerkvene vernike. Gotovo pa so te značilnosti v nasprotju z značilnostmi, ki so predstavljane kot posebej katoliške ("katolicistične") ali celo kot posebej slovensko verne:

- nagnjenost k prazničnim kolektivnim, čustvenim oblikam ljudskih pobožnosti (čaşčenje Marije in svetnikov, romanje, procesije, šmarnice ipd.);
- strahospoštovanje pred posebnostjo, posvečenostjo duhovniškega položaja; sprejemanje duhovnikov kot voditeljev ali vsaj avtoritet v intimnih osebnih in družinskih zadevah;
- priznavanje cerkvenim vodstvom ali duhovnikom pristojnosti ali avtoritete v vseh zadevah, o katerih se izrečejo;
- povelečevanje pomena sprejemanja zakramentov in drugih cerkveno organiziranih oblik pobožnosti.

Ni mogoče reči, da tudi taka usmerjenost in njene značilnosti - recimo jim katolicistično katoliške - niso razširjene tudi med slovenskimi verniki. Stvar presoje in nadaljnjega raziskovanja je, v kakšnem številčnem in kakovostnem razmerju so do prej naštetih "protestantizirajočih". Lahko rečemo vsaj to, da slednje pri nekaterih ljudeh obstoje hkrati s prvimi katolicističnimi kot izraz vsaj delne notranje distance do pozunanjenega katolištva; pri nekaterih katoliških vernikih pa nasprotno pomenijo opredelitev za kritično, zaresno in sodobno alternativo znotraj katoliške vere (pri čemer se opirajo tudi na premike, ki jih je izvedel nasproti tradicionalnemu katolicizmu drugi vatikanski koncil); drugi spet vidijo v opisanih značilnostih izraz ali razlog svoje necerkvenosti in neverseke opredeljenosti. Seveda so vse našteje značilnosti zaresno in zavestno "krščanstvo na protestantski način" le, če jih povezuje in osmišlja (kot njihovo izhodišče) temeljno krščansko verovanje v človekovo opravičenje in odrešenje po božji milosti v Jezusu Kristusu. Če tega verovanja ni več ali ga še ni, ali če je kot v katolicističnem katolištvu marginalizirano na račun človekove pobožnosti in drugih del - potem obstajajo le kot izrazi notranje cerkvene napetosti med laiki in duhovniki, ali distance do obstoječe katoliške cerkve, ki je posledica moderne ravnodušnosti in sekularizacije ter morebitnih dodatnih motivov, ki izhajajo iz konkretnih poti in stranpoti katoliške cerkve v slovenski zgodovini. Brez osmiselitve v temeljnem krščanskem evangeljskem verovanju, kot ga izreka protestantsko krščanstvo, lahko omenjene značilnosti ostanejo ali postanejo izraz distanciranja se od krščanstva sploh. Prav zato katoliška cerkev sama - brez navzočnosti kritičnega krščanskega protestantskega ugovora njenim težnjam in praksi - ne zmore predstavljati in uresničevati krščanstva v sodobnem, tudi slovenskem okolju, še zlasti ne, če se pojavlja v nakazani katolicistični ožini. Čeprav si krščanstva na Slovenskem ne v preteklosti ne danes ne moremo zamisliti brez nje, bi bil njen monopol na krščanstvo v škodo krščanstvu samemu. Protestantizem je s svojo navzočnostjo, pa tudi s

svojo odsotnostjo v slovenskem prostoru, katoliški cerkvi onemogočil in onemogoča, da bi sama predstavljala in zagotavljala krščanstvo; posledica odsotnosti, to je nezadostne prisotnosti protestantizma zaradi pretekle zatrtosti je, da so nosilci nekih krščanskih načel, ki jih sicer zastopa protestantizem, postali ljudje zunaj (katoliške) Cerkve.

Protestantizem je tako neposredno in posredno neizogibna sestavina ne le slovenske, ampak tudi krščanske identitete v našem času in prostoru.

Zanimivo in zgovorno je dejstvo, da se mnogokrat postavlja hipotetično vprašanje, kaj bi v slovenski zgodovini pomenila širša ohranitev ali celo prevlada protestantizma za slovenstvo, takorekoč nikdar pa vprašanje, kaj bi to pomenilo za krščanstvo na Slovenskem. Ne bi se tu spuščal v ponovno zavračanje abotnih špekulacij o germanizacijskih posledicah eventuelne zmage protestantizma v slovenskem prostoru (ki jih zgodovina drugih malih narodov, kjer je zmagala reformacija, zanika - npr. Estoncev, Latvijcev, tudi Fincev). V nastavkih in implicitno srečamo tezo, da bi prevlada protestantizma krščanstvu na Slovenskem škodila, ker bi večinski slovenski kmet sprejel to vero le pod pritiskom od zgoraj, saj ne bi ustrezala njegovi katoliški duši ali katoliškemu realizmu kmečkega človeka. Kot taka bi ostala zgolj površinsko in/ali bi se kasneje hitro izgubila, saj ne bi bila oprta na vsebine in oblike, ki so slovenskemu kmečkemu človeku najbližje (čustvene kolektivne ljudske pobožnosti, iskanje pomoči pri božjih posrednikih Mariji in svetnikih, praznična religioznost, pluralizem moralnih praks, ozkih in trdnih norm na eni strani in širokogrudne odprtosti cerkvenega odpuščanja na drugi strani ipd.). Nasproti temu bi lahko dokazovali, da bi le rigorozna in hkrati samostojnega vernika oblikujoča protestantska vernost zares krščansko prekvasila vsakdanje življenje, ne nazadnje na področju dela in poklica, ter s tem pospešila tiste modernizacijske procese, ki so značilni za protestantske narode. Kasnejše neizogibne protestantizirajoče težnje, ki so se uveljavile znotraj katolištva in mimo njega, so privedle le do polovičnih in deformiranih učinkov protestantskega duha v slovenski zgodovini. Janzenizem je tako uveljavljal versko in moralno strogost z nasprotovanjem ohlapni in pozunanjeni dotedanji katoliški vernosti, toda ni hkrati vzgajal samostojnega vernika (in državljana); uveljavljanje prosvetljskih, liberalnih in socialističnih modernih usmeritev se je ob nasprotovanju s strani katoliške cerkve nepotrebno razumelo kot nasprotovanje krščanstvu sploh. Posledica vsega tega je bila ne toliko večja pluralistična raznolikost kot polarizirana konfliktnost v slovenskem razvoju in obstoju. Marsikaj tega bi ohranitev ali prevlada protestantizma preprečila ali vsaj zmanjšala. Jasno je, da take ali drugačne hipoteze navsezadnje

ostajajo na ravni špekulacij - kaj bi se zgodilo, če se (ne) bi zgodilo. Prav je, da se zavedamo, da so take špekulacije o (možni drugačni) preteklosti - še posebej, če so izrazito enostranske in v eno usmerjene - vedno spodbujene z aktualnimi interesi in dilemami, v našem primeru s sedanjim ali perspektivnim željenim položajem katoliške cerkve na Slovenskem, utemeljevanem z interesi slovenstva ali krščanstva ali človeka kar tako.

PRERAZDELJEVANJE DRUŽBENEGA PREMOŽENJA IN OŽIVLJANJE KLERIKALIZMA

✎ Dr. Oto Norčič

Ves čas obstoja samostojne Slovenije najbolj intenzivno potekajo procesi prerazdelitve družbenega premoženja in na tej podlagi tudi prerazdelitev politične moči. Potencirani neoliberalizem in vsesplošni komercializem dušita tako določena humanistična in socialna načela pa tudi nekatere splošne civilizacijske norme. V sedanjem sistemu oblasti si razni povzpelniki, ki na državne zadeve gledajo skozi očala svojih, predvsem materialnih koristi, na vse pretege prizadevajo ostati na svojih ekonomskih in političnih položajih. Tranzicijskim težavam noče biti konec, zato se z vidika družbeno - ekonomskega razvoja še naprej ohranja neučinkovita izraba materialnih danosti, ki se kaže v veliki stopnji brezposelnosti in nizki stopnji gospodarske rasti.

Pri poskusu družbeno - ekonomske analize sedanjega stanja v Sloveniji, se vse bolj vsiljuje prepričanje, da so sedanjim razmeram poglavitni vzrok trije zakoni, ki jih je predlagala prva vlada in sprejel parlament v prvih letih samostojne Slovenije, ko se je sočasno vzpostavljala tudi politična strankarska struktura. Mislimo seveda na zakone o: denacionalizaciji, privatizaciji in »razprodaji« družbenih stanovanj.

Prvi zakon je omogočil vračanja premoženja nekdanjim lastnikom, kot, da ni bilo močno hipotekarno zadolženo. Zato pomeni ta vrnitev tiho nacionalizacijo drobnih varčevalcev, ki so bili resnični lastniki slovenskih predvojnih bank.

Drugi zakon je diskriminacijsko postavil v neenak položaj slovenske državljane s tem, ko je omogočil uporabo različnih meril lastninjenja glede na sfero oz. panogo zaposlitve (npr. podjetniški sektor in področje družbenih dejavnosti). Tak pristop je

omogočil divje lastninjenje in prilaščanje družbenega premoženja, dostikrat s strankarsko asistenco, ki bi naj pomagala na dolgi rok zagotoviti materialno podlago političnega delovanja. Rezultat tega procesa je veliko razvrednotenje družbenega premoženja, ki je postalo lahek plen tujega kapitala in domačih povzpetnikov.

Tretji zakon je imetnikom stanovanjske pravice omogočil poceni nakup, pod vsako razumno mejo razvrednotenega stanovanjskega premoženja, po ceni, ki ne presega 1/6 resnične cene, tako da je samo ta zakon oškodoval slovensko državo vsaj za 6 milijard nemških mark. Škoda, ki sta jo povzročila ostala dva zakona pa gotovo ni manjša in naša ocena je, da je slovensko naradnogospodarstvo v prvih letih tranzicije izgubilo preko 15 milijard DEM finančnih sredstev, ki so bila potencialno na razpolago za prepotreben nov investicijski cikel. Pri tem so vsaj sredstva iz prodaje družbenih stanovanj bila realno dosegljiva takoj, preostala pa pogojno ob drugačni formuli denacionalizacije in privatizacije.

In investicijski cikel bi bilo potrebno nemudoma začeti izvajati, če bi naj preprečili še globjo recesijo, ki se je že začela. Projekt pospešene izgradnje avtocest je bil pripravljen in bi ga lahko hitro aktivirali, zraven pa še izgradnjo stanovanj za nastopajočo mlado generacijo. Vse to se je seveda začelo z veliko zamudo in v veliko manjšem obsegu kot so ekonomisti pričakovali. Nova oblast ni izkoristila keynesianskega vzvoda državne intervencije v gospodarstva, ki je ponujal takorekoč šolski primer multiplikacije narodnega dohodka in zaposlitve, ki je ravno v gradbeništvu izredno intenziven in zelo močno vzpodbuja gospodarsko konjunkturo še v vseh drugih panogah, ki sodelujejo v takem investicijskem projektu. Nova oblast je žal to priložnost zamudila ali celo nalašč opustila. Tisti čas je bil namreč uvodna faza uveljavljanja neoliberalizma, ki v državi in njeni vlogi v gospodarstvu vidi samo neučinkovitost, najslabšega gospodarja in oblast državne birokracije. Toda: so stvari, ki jih privatni sektor ne opravi nič bolj učinkovito, ali pa sploh ne, in taka je ravno izgradnja infrastrukture in stanovanj za mlade družine, ki so v vseh družbah tudi socialni in ne samo ekonomski problem.

Zakaj se je ta zadeva razpletala in dogajala tako kot se je dogajala je možno sicer več odgovorov. Zdi se nam pa, da nobeden od odgovorov ne bo mogel mimo sledečega sklepanja. Neizpodbitno dejstvo je, da so vsa ta leta tranzicije v bistvu predvsem leta vzpostavljanja materialne podloge nove politične strukture t.i. strankarske demokracije. V prerazdelitvi družbenega kapitala zato stranke aktivno sodelujejo in si vzpostavljajo in utrjujejo svoje mehanizme in instrumente strankarske ali paradržavne kontrole nad finančnimi tokovi. In tako se dogaja, da politika tudi v

sedanjem času dominira nad ekonomijo, namesto, da bi ekonomski interesi slovenske države dominirali in določali okvir političnemu delovanju strank. Tu je prava kontinuiteta s starim režimom! Vendar, za to ni kriv stari režim, pač pa kratkovidna pohlepnost političnih strank, ki ne poznajo temeljev politične ekonomije modernega gospodarstva, ki se nikoli več ne bo moglo zanašati zgolj na liberalistične koncepte laissez-faire, ki si ga nekatere stranke jemljejo za vzgled. Zato nas nikakor ne preseneča, da opuščeni prostor državnega reguliranja ni ostal brez gospodarja. Prostor so zapolnile stranke, ki si nenehno prizadevajo za tiste mehanizme in vzvode državnega in paradržavnega reguliranja, ki jih je neoliberalistični koncept državne administracije izpustil iz svojih rok.

In v teh razmerah se je ponudila še drugačna možnost, ki jo je izkoristila najstarejša organizacija na naših tleh, in sicer katoliška cerkev. Kar nekaj strank je ugotovilo, da si v tej novi prerazdelitvi ekonomske in politične moči, lahko izdatno pomagajo s to najstarejšo vzpostavljeno organizacijo na terenu, in zato so začele s to organizacijo prikrito ali odkrito sodelovati. RKC se je takoj odzvala in s svojo srednjeveško strukturo, hierarhičnega, totalitarnega vodenja iz enega centra (v dobrobit lastne institucije) začela ponovno oživljati svoje predvojne politične cilje, ki se kažejo kot oživljanje klerikalizma. Ker je tesno povezana z vrhovi desnih političnih strank ima RKC na slovenskem možnost močnega vplivanja na politične odločitve. Seveda je samo po sebi umevno, da tako možnost s pridom izkorišča, tako, da ji je uspelo pridobiti nazaj že številne materialne in druge privilegije, ki ji omogočajo še naprej utrjevati svoj materialni in politični položaj.

Pri tem se obnaša kot transnacionalno podjetje, kjer si njen rimski center lasti vrhovno duhovno in tudi materialno prevlado, če na celo oblast v klasičnem smislu, nad vsem tistim, kar ji uspe pridobiti od države. Lahko rečemo, da gre res za vzpostavljanje države v državi, ki si zdaj intenzivno prizadeva, da bo prišlo do podpisa različnih sporazumov z centralo v Rimu in bi se tako de facto vzpostavila neke vrste vladavina rimske province na slovenskih tleh.

Slovenski narod se je v celi svoji zgodovini upiral raznim centrom tuje oblasti: najprej Dunaju, potem Beogradu, pa Moskvi in Beogradu in končno dosegel samostojnost. Ali bomo tako težko doseženo samostojnost spet tako lahkotno prepustili oziroma delili s starimi in novimi tujimi centri.

V zvezi s tem se postavlja vprašanje ali so zahteve RKC, ki so se z vso ostrino začele postavljati po zamenjavi vrhovnega cerkvenega vodje, v soglasju s slovensko ustavo. Ne samo njene zahteve, ampak tudi že nekatere odločitve slovenskih oblastnih organov, vse do ustavnega sodišča.

Tipičen primer so gozdovi, ki jih cerkev dobiva nazaj, čeprav so že v stari Jugoslaviji bili materialna podlaga t.i. »Verskega sklada«. Zdaj se ponovno poskušajo konstituirati kot prava cerkvena posest. Katoliška cerkev si pri nas prizadeva za ohranitev privilegija, ki ga resnično demokratične države več ne poznajo. V kolikor je kakšen argument zato, da verske skupnosti imajo pravico do dela družbenega premoženja (npr. slovenskih gozdov) za opravljanje določenih dejavnosti, potem bi z vso upravičenostjo pričakovali, da se tako družbeno premoženje uporablja za pokritje dela dejavnosti vseh verskih skupnosti na slovenskem, če tako presodijo slovenski državljani. Takrat bi lahko rekli, da se je rimokatoliška cerkev res demokratizirala (reformirala) in v praksi uveljavlja načelo enakopravnosti in med krščanskimi cerkvami tudi načelo ekumenizma.

Glede na povedano bi tudi slovenska evangeličanska cerkev morala dobiti povrnjeno vse kar je bilo v preteklosti odvzeto. Tega ni tako malo, če se le vrnemo dovolj daleč nazaj v čas protireformacije in inkvizicijskih procesov, rušenja protestantskih cerkev, požiga knjig in izгона nad 800 slovenskih meščanskih in plemiških družin. Ali je kdo že ocenil vrednost njihovega premoženja in celotne škode, ki jim je bila povzročena. In koliko so bila vredna življenja na gmadi sežganega Petra Kupljenika in drugih protestantskih pridigarjev in somišljenikov, ki so končali podobno kot Kupljenik, pa še danes ne vemo kje so končali in kako.

V času vsesplošnega popravljanja krivic se npr. prejšnja ljubljanska mestna uprava ni bila spomnila niti tega, da bi namesto Argentinskega parka ob Evangeličanski cerkvi uredila park slovenskim protestantskim reformatorjem od Trubarja naprej, pa Dalmatina, Bohoriča in Krelja, Kupljenika in Kuzmiča, ter jim postavila dostojni spomenik. Čas bi bil, da se duhovne in materialne krivice, ki so bile storjene slovenskim protestantom na ustrezen način vsaj simbolično popravijo in s tem da primerno zadoščenje Slovenski evangeliistični cerkvi. Želeli bi si, da se vzpostavi vsaj tak odnos do protestantske dediščine kot je bil na začetku tega stoletja v Hribarjevih časih, odnos kot so ga imeli do tega gibanja Aškerc, Cankar in številni slovenski literarni zgodovinarji...

Drugo leto bo 450 obletnica prve slovenske knjige (pa tudi 400 obletnica požiga prvih slovenskih knjig in drugih nasilnih dejanj nad protestanti) in zato pričakujemo, da se bo slovenski narod primerno spomnil na te dogodke. Ureditev hiše na Ribjem trgu 3 v Ljubljani, kjer je stanoval Primož Trubar (če ni bil celo njen lastnik) v neke vrste spominsko institucijo protestantske dediščine v glavnem mestu naše države, bi bila ustrezna poteza.

PROTESTANTIZEM PRI PREDMETU "VERSTVA IN ETIKA"

Mag. Ludvik Jošar

V novo devetletno osnovno šolo bo po sklepu Državnega zbora vključen tudi učni predmet "Verstva in etika". Predmet bo sicer izbirni, kar pomeni, da se bodo učenci zanj odločali prostovoljno. Kdor pa se zanj odloči, ga bo moral obiskovati in bo prejel tudi ustrezno oceno. Namenjen bo učenkam in učencem 7., 8. in 9. razreda nove devetletke.

Pri pripravi učnega načrta za ta predmet je sodeloval tudi avtor tega kratkega sestavka, katerega je v Predmetno kurikularno komisijo za Verstva in etiko predlagalo Slovensko protestantsko društvo – Primož Trubar.

O naravi in namenu predmeta je v uvodu učnega načrta med drugim zapisano: "Obvezno-izbirni predmet Verstva in etika nudi učencem možnost, da razširijo, dopolnijo, diferencirajo in problematizirajo znanje, ki ga o verstvih in etiki dobijo pri obveznih-skupnih predmetih. Verstva in verske tradicije v zgodovini in danes vplivajo na način, kako se ljudje soočajo z eksistencialnimi, nazorskimi in etičnimi vprašanji, kako si jih postavljajo in kako nanje odgovarjajo. Vpete so v zgodovino kultur in civilizacij, ki so jih sokonstituirale. Njihovo poznavanje je pomembno za posameznikov osebnostni razvoj, tako v njegovi intelektualni kot vrednostni razsežnosti." (Navedba iz učnega načrta Verstva in etika, stran 1.)

Iz te navedbe lahko sklepamo, da nobena veja krščanstva – pravoslavna, katoliška, protestantska, anglikanska – ni posebej obravnavana, kar pomeni, da nikjer ni najti vrednostne primerjave z ostalimi velikimi verstvi. Kljub temu pa lahko zapišemo, da je protestantizem pri samem predmetu zadostno navzoč.

Med obravnavanjem krščanstva, kateremu je v 7. razredu namenjeno 5 – 7 šolskih ur (kar je bolj premalo kot preveč), so cilji in vsebina predmeta, da se mladostniki seznanijo – zgodovinsko gledano – z njegovim nastankom, širjenjem, prepletenostjo z zgodovino naše evropske civilizacije in z njegovim sedanjim stanjem. Učenci se bodo seznanili tudi s temeljnimi krščanskimi spisi kot so Sveto pismo in skupne veroizpovedi. Standardi znanja, ki bi ga naj učenke-učenci osvojili, so dokaj zahtevni. Med drugim obsegajo tudi osnovno poznavanje Svetega pisma oziroma vsebino določenih zgodb.

Ker je protestantizem del krščanstva, kar pomeni, da nima drugačne Biblije kakor vsi ostali kristjani,

je za vsakega pristaša protestantizma lahko samo prav, če mladostniki vsaj v osnovi spoznajo to pomembno knjigo, ki je imela velik vpliv na različna področja človekovega ustavrjanja, in to ne samo v Evropi. Učenci 7. razreda pa se bodo podrobneje lahko seznanili z najpomembnejšimi protestantskimi osebnostmi (s Trubarjem in drugimi) pri obvezni-izbirni temi "Vzori in vzorniki".

Takoimenovana "protestantska etika", kateri sicer nikjer ni namenjeno posebno poglavje, ker posebna poglavja niso namenjena tudi nobeni drugi konfesionalni etiki, pri učencih v 7. razredu ne more priti v poštev, ker je okvirna kategorija, ki bo obravnavana v tem letniku svet in v njem verstva sveta. Manj zgodovine in več sedanjosti je prav v načrtu predvideno za 8. razred, kjer je osrednja kategorija obravnave skupnost, v kateri ljudje živimo. K tem skupnostim spadajo seveda tudi verske skupnosti (Cerkve in druge), njihov obredni svet, doživljanje verskega izkustva brez posebnih primerjav ali vrednotenj.

Na sedanjost se nanaša tudi okvirni odlomek "Življenska vodila religij". Povdarja se predvsem tisto, kar je vsem verstvom skupno in ne kar jih ločuje. Na primer: ujemanje, ne samo krščanstva različnih tradicij (katoliške, pravoslavne, protestantske, anglikanske), temveč tudi ostalih velikih verstev, v elementarnih vrednotah in pravilih medčloveškega sožitja: spoštovanje življenja, človekovo dostojanstvo, solidarnost, temeljna enakost ljudi – zahteve: ne ubijaj, ne kradi, ne laži, spoštuj drugega... itd.

V poglavju "Svoboda, vest in odgovornost" mladostnik zve, da obstaja "pozitivna in negativna svoboda", da se človekova vest oblikuje (poslušanje na glas vesti), in da kljub svobodi vesti in svobodi veroizpovedi obstaja tudi odgovornost. Zaradi preobširnosti snovi so teme "Družina, prijateljstvo, ljubezen in spolnost" ter "Delo in poklic oziroma Delo kot poklic", navedene med obvezno-izbirnimi temami (za eno od obvezno-izbirnih tem se vsak učenec mora odločiti), kar pa je pravzaprav škoda, ker so to izredno pomembna področja človekovega življenja, ravno v dobi odraščanja. Najti pravi odnos oziroma pravilno razumeti prijateljstvo, ljubezen, spolnost in družino, kakor tudi samo delo, je v protestantizmu postavljeno zelo visoko, če ne na prvo mesto. Ravno te vrednote, njihovo doživljanje in uresničevanje, dajejo človekovemu življenju smisel in vrednost. Z njimi se človek "učloveča" t. j. pokaže svojo človečnost.

Še največ bodo zvedeli o krščanstvu in s tem neposredno o protestantizmu učenci 9. razreda. V sklopu kategorije "oseba in njena odgovornost" so predvidene velike teme kot so: Biblija (Stara in Nova zaveza – podrobneje), Krščanstvo in zahodna civilizacija, verstva in vprašanje smisla življenja. Žal pa tema "Krščanska inspiracija v delovanju

pomembnih osebnosti slovenske zgodovine" spada med obvezne-izbirne predmete. Ravno pri tej temi pa je tako pomembno, da mladostniki bolj podrobno zvedo predvsem glede ustvarjanja slovenskega knjižnega jezika, pismenosti, kulture in narodne samozavesti. Pri tem pa je protestantizem na Slovenskem v 16. stoletju imel odločilno vlogo. Zgodovinska dejstva so, da se prvič v zgodovini ene etnične skupnosti ta skupnost naziva **Slovenci**, da se v tej skupnosti oblikuje in deluje **slovenska Cerkve** s posebnim slovenskim cerkvenim redom, da je prvič duhovni voditelj te Cerkve poklican in umeščen od slovenskih stanov in da se prvič pojavljajo slovenske šole za oba spola in javne knjižnice s slovenskimi knjigami.

Predmet "Verstva in etika" seveda ne obstaja brez povezave s predmeti kot so zgodovina, slovenščina, etika in družba (ali kakor koli se ta predmet imenuje), zato se učenke-učenci tudi pri teh predmetih seznanjajo s protestantizmom.

Protestantizem pa nikakor ne sme ostati nek "zgodovinski relikv", ampak ostaja "gibanje duha", ki ima pomemben vpliv na dogajanje v svetu. Kljub njegovi raznolikosti ostaja pomembna veja krščanstva. Zaradi svoje naravnosti na etičnost je imel in ima nemajhen vpliv na ekonomske, socialne, politične in izobraževalne strukture v družbi. Tem strukturam ali ustanovam pa ne samo omogoča, ampak celo podpira njihovo svobodno in neodvisno delovanje. Ne strinja pa se s takim svobodnim delovanjem in s tako samostojnostjo teh ustanov, kjer bi bilo kršeno človekovo dostojanstvo, kjer bi pravičnost in demokratičnost bili postavljeni v ozadje in kjer ne bi bilo pluralizma, svobode vesti, veroizpovedi in svetovnega nazora.

Tako vlogo protestantizma bodo morda mladostniki lahko spoznali, ko bo obravnavan ekumenizem, čeprav zaobsega le ta v učnem načrtu obrobno mesto.

TRUBARJEVA DUHOVNA PODOBA V »REGISTRU«

✎ Dr. Vekoslav Grmič

Čeprav je Register kratek Trubarjev spis, je vendar mogoče iz njega, se pravi predvsem iz predgovora ali uvoda razbrati nekatere značilne poteze duhovnega lika slovenskega reformatorja. Kratko jih bom omenil.

Kot moto tega spisa, ki ga je naslovil na barona Ivana Ungnada, je Trubar izbral besede apostola Pavla iz Pisma Filipljanom: »In da vsak jezik izpove, da je Jezus Kristus Gospod, v slavo Boga Očeta« (2, 11). Tako je že na tem mestu vnaprej nakazan glavni namen, ki ga je Primož Trubar imel

pri vsem svojem delu, namreč spreobrnjene ljudi k evangelijskemu verovanju v Jezusa Kristusa in življenju iz te vere. To pa je mogoče samo, če ljudje spoznajo evangelij, se pravi, če ga lahko berejo v svojem jeziku in tako slavijo Boga prav tako v svojem jeziku, kar je na poseben način v njegovo slavo. Iz iste Pavlove misli pa je mogoče izvajati tudi teološko utemeljitev potrebe po prevajanju Sv. pisma v slovenski jezik in sploh Trubarjevo teologijo jezika, ki jo najdemo na različnih mestih njegovih spisov, kakor so isto prepričanje poudarjali humanisti in reformatorji. Bili so prepričani, da s prevajanjem Sv. pisma Boga častijo in delajo za božjo čast, »zavoljo božje časti«, kakor pravi Trubar naravnost v Registru. Avtor se že v začetku razodeva kot globoko veren Kristusov učenec, ki ga povsod vodijo predvsem verski nagibi. Hkrati pa je iz istega mota mogoče že slutiti njegovo ljubezen do Slovencev in drugih narodov, ki naj bi jim bili namenjeni njegovi spisi.

Trubar zagovarja svojo ekumensko usmeritev, ko se sklicuje na augsburško veroizpoved in zavrača, da bi bili v njegovih spisih nazori nekaterih ločin, kakor so cvinglijanci in kalvinci. V njih ni »nobene lahkomišelnosti in nekoristne stvari, nič sanjarskega, razkolniškega, puntarskega, prepirljivega, dvomljivega, ali močno spornega«. Gre mu za resnično duhovno korist in dušnopastirsko potrebo, torej praktično vrednost del, ki jih je doslej izdal. Pisal je tisto, »kar je v prid in prospeh spoznanju in slavi Boga, širjenju prave krščanske Cerkve, v najvišjo tolažbo in večno zveličanje ustrahovanega, utesnjenega in od Turkov in Antikrista zatiranega ubogega slovenskega in hrvaškega ljudstva, in tudi v spreobrnjenje Turkov«. Zelo jasno sta iz teh besed razvidna dva principa, ki sta Trubarja vodila pri njegovem delu, namreč dušnopastirski in misijonarski princip. Prav tako pa se razodeva tudi njegov humanizem, da, ljubezen še posebej do Slovencev in Hrvatov ter pripravljenost, da se zanje žrtvuje, da jim pomaga v njihovi stiski, da jih privede k pravi veri. Tudi Turke želi spreobrniti in jih tako odvrniti od njihove hudobije, ki se kaže v njihovih sovražnih vdorih na Hrvaško in v Slovenijo. In res je tudi iz njegovih del vse to mogoče razbrati. Njegov naziv »ljubi Slovenci« torej ni v njegovih pismih in spisih samo oblika nagovora, temveč iskren izraz ljubezni do Slovencev kot Slovencev, kot bratov in sester po krvi, in dokaz njegove dušnopastirske vneme, skrbi zanje. In ta skrb se nanaša na njihovo tostransko srečo in seveda še bolj na njihovo zveličanje po veri v Jezusa Kristusa, kakor je razvidno iz prej navedenih besed. Seveda pa ta posebna skrb za Slovence ne izključuje Hrvatov in celo vključuje, kakor smo slišali, Turke. Kristus je Odrešnik za vse ljudi.

Gotovo pa je mogoče povsod slutiti v njegovem izražanju v Registru tudi njegovo zvestobo

reformaciji in njegovo kritičnost do »vsega dvomljivega li močno spornega«, kakor pravi, ali do duha »Antikrista«.

Naposled pa moramo priznati, da je Trubar bil realist, ki se je dobro zavedal vseh težav in stroškov ob izdajanju knjig v slovenščini in hrvaščini ter da za to delo potrebuje pomoči pri nemških reformatorjih in še posebej nemških veljakih, zato mu tudi ni bilo vseeno, kakšno mnenje imajo ti o njegovem delu, o njegovi pravovernosti. Trubar posebej omenja svoje sodelavce, »uboge prevajalce« in ostale, ki bodo potrebni tudi denarne podpore. Zopet se razodeva njegova posebna skrb za človeka v vsakem oziru.

Kdor nekoliko pozna Trubarjevo delo, bo z lahkoto spoznal Trubarja, njegovo duhovno podobo v glavnih potezah tudi iz Registra, predvsem pa seveda njegovo človeškost, njegov humanizem, njegovo globoko vernost in zavzetost za evangelijsko krščanstvo in pristno krščansko Cerkev. Bil je res karizmatičen reformator z apostolsko vnemo za Kristusov nauk in pristno krščanstvo, hkrati pa izredno goreč v skrbi za svoj narod, za njegov obstoj in njegovo kulturo.

Trubar govori v Registru o svojih delih, hkrati pa tudi iz svojih del in iz globin svoje biti, kjer se mu približa celo več sto let pozneje katoliški škof A. M. Slomšek, saj mu je dal tudi posebno priznanje za njegovo delo za slovenski narod.

MED HRENOM IN HEGLOM: SLOVENCİ IN EVROPA

✎ Dr. Božidar Debenjak *

1. Štiristo let je tega, kar so bili iz naših krajev pregnani tisti "pošteni, delavni, klenci in pokončni" obrtniki, trgovci, kmetje, katerih "napaka" je bila le ta, da se njihova vera ni ujemala z vero lokalnega Habsburžana - nadvojvode Karla, gospodarja notranjeavstrijskih dežel: bili so namreč protestanti in so se zato znašli pred izbiro: spreobrnitev, ječa ali izgon. Ljubljana je bila na vrhuncu protestantizma 80% protestantsko mesto. Po ukazu nadvojvode Karla iz leta 1598 so morali duhovniki in učitelji na sam dan razglasitve ukaza pred večerom zapustiti Ljubljano in v treh dneh njegove dedne dežele, v nasprotnem primeru jih čaka smrt. V nekaj mesecih je klonilo toliko Ljubljančanov, da je knezoškof Hren lahko po ljubljanskih ulicah "vodil slovesno procesijo"; leta 1601 je nastopila priložnost za sežig 11 vozov knjig; knjige iz mestne

hiše so poleg teh po lastni izbiri pokurili jezuiti. Tisti meščani, ki so se pokatoličani, so morali priseči versko zvestobo vladarju in so bili trajno pod kontrolo nazorskih vohljačev; protestantski meščani pa so morali v šestih tednih in treh dneh zapustiti deželo. Šolska knjiga iz avstroogrskih dni ve povedati: "Le šest protestantov se je zopet povrnilo h katoliški cerkvi, drugi so se pa rajši izselili." A izbira izselitve ni bila zastoj: omejeno je bilo, kaj sme protestant vzeti s seboj; drugo je moral v tem roku prodati - za kakršnokoli ceno - in si z velikim delom izkupička kupiti pravico do izгона, če ni hotel zgniti v ječi. Da bi protestantom pospešili izbiro, so tedanji katoliški hierarhi razstrelili njihove cerkve, župnišča in šole; pri tem je z ljubljanskim knezoškofom Tomažem Hrenom - ovekovečenem 1996 na papeških vratih stolnice! - uspešno tekmoval sekovski škof Martin Brenner; Hren je med drugim razstrelil cerkev v Križu pri Kamniku, Brenner med drugim v Radgoni. (Odtlej ostaja v zavesti, da je dovoljeno cerkve tudi razstreljevati, tako kot je od obglavljenja Marije Stuart v zavesti, da je mogoče sekati tudi kronane glave. Oboje je bilo kasneje še večkrat uporabljeno...)

Enaka usoda kakor slovenske protestante je čakala seveda tudi nemške. Severno od tedanje slovenske etnične meje so pod isto oblastjo nadvojvode Karla živeli enako delavni, kleni, pošteni in pokončni nemški obrtniki, med njimi, na Koroškem, tudi klepar Johannes Hegel. Tudi ta je ob rekatolizaciji odnesel svojega duha, svojo protestantsko etiko, pa tudi, kar v tem primeru ni ravno nepomembno, svoje dedne zasnove, tja, kamor so se zatekli tudi mnogi slovenski protestanti, cvet tedanjega meščanstva; novo domovino so si morali najti na Württemberškem, v krajih okrog Stuttgarta.

Nekatere je usoda gnala naprej; potomec pregnanega Ljubljana, predikanta Janža Znojilška, je bil sloveči švedski pesnik in diplomat zadnje tretjine prejšnjega stoletja Carl Johan Gustaf grof Snoilsky (1841-1903). Drugi od pregnane notranjeavstrijske elite - nemške in slovenske - pa so ostali na Švabskem, tako tudi družina Hegel.

2. Veliki filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) je bil prav tako zakoreninjen v protestantizmu kot drugi trije velikani nemške klasične filozofije: Kant, Fichte in Schelling. Kantova etika je bila katoličanom sumljiva ravno zato, ker temelji na protestantski osebni odgovornosti: moralno delujem po neizprosнем zakonu, ki je v meni, ne pa zaradi strahu pred kaznijo ali upanja na plačilo. Protestant z Bogom ne kupčuje, nihče mu ne daje odveze. Ta ista moralna strogost je vodila tudi njegovega učenca Fichteja. Hegel, Schelling in pesnik Hölderlin so se skupaj šolali v znameniti protestantski šoli Tübinger Stift. Hegel je v svojih knjigah in v predavanjih (ta so po

njegovi smrti izdali učenci) stalno poudarjal odločilni pomen protestantizma za razvoj evropskega človeštva. Nosilna misel njegovih predavanj o filozofiji zgodovine je, da je zgodovina napredovanje duha v ideji svobode: najprej imamo orientalsko despotijo, svet, v katerem je svoboden samo eden - samodržec; sledi ji grški in rimski svet, v katerem so svobodni nekateri, drugi pa so sužnji; sredi rimskega sveta je prvič - s krščanstvom - izrečena ideja svobode in enakosti vseh ljudi, a potreben je še dolg in mučen razvoj, preden se ta ideja uveljavi kot način življenja: najprej mora biti ponovljena v reformaciji, potem pa še politično uveljavljena, kar se zgodi šele s francosko revolucijo. Danes tolikokrat omenjajo "krščanski temelj Evrope" - toda ravno ta Heglova razlaga daje tem besedam pravi pomen. Moderna demokracija je po Heglu torej dediščina *krščanstva, ki ga je obnovila reformacija*. Hegel celo domneva, da se je ta ideja morala v Franciji uveljaviti z revolucijo, ker tam reformacija ni mogla opraviti svojega dela. Ko govori o protestantski Severni Ameriki, pravi dobesedno: "Iz protestantske religije je izhajalo zanašanje individuov drug na drugega, zaupanje v njihovo nastrojenost; zakaj v protestantski cerkvi so religijska dela celotno življenje, njegova dejavnost sploh. Nasprotno pa se pri katoličanih ne more vzpostaviti podlaga takšnega zanašanja; zakaj v posvetnih zadevah vlada le nasilje in prostovoljna podvrženost, in oblike, ki jih tu imenujejo ustave, so le pripomoček v sili in ne varujejo pred

nezaupanjem."¹ Na drugem mestu celo pravi: "Katoliška religija, čeravno skupaj s protestantsko znotraj krščanske religije, ne dopušča notranje pravičnosti in npravnosti države, ki leži v intimnosti protestantskega principa. To, da se odtrga tisto državnopravno, ustava, je nujno zavoljo svojskosti one religije, ki prava in npravnosti ne pripoznava kot *nasebstvujočih*, kot substancialnih; toda državnopravni principi in ustanove, vtem ko so tako odtrgani od notrinskosti, od zadnjega svetišča vesti, tihega mesta, kjer ima svoj sedež religija, ravno tako niti ne pridejo do kakega dejanskega središča,

saj ostajajo v abstrakciji in nedoločnosti."² Te nekoliko zapletene besede dovolj ostro poudarjajo, da je za protestanta sprejemanje zakonov "s figo v žepu" nekaj nemogočega, da pa mu za etično ravnanje ni pogoj zunanja prisila.

Reformacija je obnovila krščanstvo: "Iz tistega onstranskega je bil človek poklican v prezenco duha, in zemlja in njena telesa, človeške kreposti in npravnost, lastno srce in lastna vest sta mu začela nekaj veljati. Če tako v Cerkvi *zakonska zveza* kajpada ni veljala za nekaj nenpravnega, pa sta vendar *odpovedovanje in neporočenost* imela višjo veljavo, medtem ko se je zdaj zakonska zveza prikazovala kot *nekaj božjega*. *Revščina* je veljala za višjo kot posest in *živeti od miloščine* za višje kot

pošteno se prehranjevati z delom svojih rok; zdaj pa se vé, da tisto bolj npravno ni revščina kot smoter, temveč živeti od svojega dela in se veseliti tega, kar proizvedeš. Pokorščina, slepa, človeško svobodo zatirajoča pokorščina je bila tisto tretje, nasprotno pa je se je zdaj vedelo, da je poleg zakonske zveze in posesti božja tudi svoboda."³ Tisti, ki so brali znamenito Webrovo delo *Protestantska etika in duh kapitalizma*, takoj lahko opazijo, da je že mnogo pred njim Hegel opozoril, da je reformacija sprostil uklenjene človeške energije.

Dalje: "Šele z Luthrom se je začela svoboda duha...". "To je zdaj tisto, kar je luthrovska vera, da človek stoji v razmerju do Boga in se mora v tem prikazovati le, imeti bivanje le kot tale; tj. njegova pobožnost in up njegovega zveličanja in vse drugo terja, da je zraven njegovo srce, njegova intima [Innerstes]. Zahtevan je njegov občutek, njegova vera, kratkomalo tisto njegovo, - njegova subjektivnost, intimna zagotovost sebe samega; le to lahko pride resničnostno v poštev v odnosu do Boga: Človek sam mora na sebi samem v svojem srcu opraviti pokoro, kesanje, in njegovo srce mora biti napolnjeno s Svetim duhom. Tako je tu princip subjektivnosti, čistega odnosa do mene, svoboda, ne le pripoznan, temveč je kratkomalo zahtevano, da gre v kultu, v religiji le zanj. To je najvišja potrditev principa, da le-ta velja le pred Bogom, da je potrebna le vera lastnega srca, premagovanje lastnega srca; s tem je potem ta princip krščanske svobode šele vzpostavljen in spravljen do zavesti, do resničnostne zavesti. S tem je bilo v intimo človeka postavljeno neko mesto, za katero edinole gre, na katerem je le pri sebi in pri Bogu; in pri Bogu je on le kot on sam, v vesti naj bo doma pri sebi. Te hišne pravice naj ne morejo motiti drugi; nihče naj si ne lasti pravice, da bi v njej veljal. Vsa vnanjskost v odnosu do mene je izgnana, ravnotako vnanjskost hostije: le v použitju in veri sem v odnosu do Boga. Razloček med laiki in duhovniki je s tem odpravljen, ni nobenih laikov več; zakaj vsakdo je zase napoten na to, da z ozirom nase v religiji vé, kaj ta je. Prištevnosti se ne da odstraniti; dobrih del, brez dejanskosti duha v sebi, ni več, tako kakor je srce v sebi, direktno zase v razmerju do Boga, - brez posredovanja, brez Device in brez svetnikov."⁴

To je samo majhen drobec citatov o reformaciji iz Heglovih del. V svoji *Zgodovini filozofije* govori tudi o tem, zakaj je Luther moral - da bi izvršil reformo - vpeljati narodov jezik v bogoslužje in prevesti sveto pismo; v *Filozofiji svetovne zgodovine* kritično opisuje katoliško čaščenje hostije kot vnanjske čutne reči; "V luthrovske religiji pa se konsekracija dogodi le skozi tisto duhovno, le skozi vero. Luther je postavil veliki stavek, da je hostija le za vero nekaj in da je Kristus sprejet le v veri vanj; zunaj tega da je hostija le

neka vnanjska reč, ki nima nobene večje vrednosti kot kaka druga. Katolik pa pada pred hostijo na kolena, in tako je tisto vnanjsko narejeno za nekaj svetega."⁵ In še bi lahko navajali.

Ta veliki nemški filozof je torej v svojih delih ne samo izhajal iz duha reformacije, temveč je svoje protestantsko izhodišče tudi izrecno poudarjal; hkrati pa je navajal argumente za svoj nauk, da je reformacija zgradila duhovni temelj moderne, demokratične družbe.

3. Protestantsko žarišče v deželah Notranje Avstrije - Kranjski, Koroški in Štajerski - je pritegovalo tedanje najbolj odprte glave, elito vseh poklicev in panog dela, ljudi slovenskega in ljudi nemškega jezika. Ta elita je bila bodisi uničena, bodisi pregnana drugam. Do danes ni nihče sistematično raziskal, kje danes žive njeni potomci. To so bele strani v knjigi naše zgodovine.

Morda pa lahko z grenkobo rečemo, da tudi njihovi potomci danes sestavljajo tisto Evropo, ki se ji Slovenija skuša pridružiti, pa se včasih prav poniglavo - značilno za potomce Hrenovih spreobrnjencev - dela, kot da sprejema pravila igre, zraven se gre pa svoje posebne igrice; "figa v žepu" kot vzorec morale. Hren je svoje spreobrnjence obsodil na brezhrbteničnost, na poniglavost hlapca, ki se dela neumnega in si s "figo v žepu" ustvarja prostor za svojo samovoljo.

Pridružena pa bo Slovenija Evropi toliko bolj, kolikor bolj bo sprejemala evropskega duha: etiko, ki ne korenini v delanju grehov in prejemanju odpustkov, temveč v notranjem trdnem prepričanju, v spoštovanju vrednot in spoštovanju drugega človeka; na protestantskem prepričanju, da z Bogom ne poskušaj sklepati kupčij; z njim se ne baranta, najmanj pa prek tistih, ki se razglašajo za njegove pooblaščenec posrednike.

Biti učenec Luthra in Trubarja, pa tudi Kanta in Hegla, to je torej evropska pot; odstrimo si že enkrat to spoznanje.

¹ G.W.F.Hegel: *Um v zgodovini* (slovenski prevod v tisku pri založbi Analecta).

² isto delo, odst. 193

³ G.W.F.Hegel: *Reformacija* (iz *Predavanj o zgodovini filozofije*, slovenski prevod v reviji *Problemi*).

⁴ prav tam.

⁵ G.W.F.Hegel: iz razdelka *Srednji vek v Predavanjih o filozofiji zgodovine* (*Vorlesungen über die Philosophie der Weltgeschichte*, Felix Meiner Verlag, Hamburg 1968 [reprint izdaje 1923], str. 823)

*red. prof. dr. Božidar Debenjak (1935) predava na oddelku za filozofijo Filozofske fakultete filozofijo zgodovine in socialno filozofijo

In memoriam

JOŽE RAJHMAN

(17. 11. 1924 – 25. 7. 1998)

Pred nekaj dnevi sem prejel iz Maribora pismo. V njem mi gospa Fanika Kranjc – Vrečko sporoča: »Med urejanjem zapuščine po pokojnem profesorju dr. Jožetu Rajhmanu sem našla tudi Vaš cenjeni naslov. Hvala Vam za Vašo naklonjenost do spoštovanega profesorja in prijatelja.«

Iz priloženega posvetila Jožetovim prijateljem v spomin sem z začudenjem razbral, da je umrl v Mariboru 25. julija 1998. Začuden sem bil predvsem zato, ker vse doslej, po tolikih mesecih, nisem v osrednjem časopisju zasledil niti omembe njegove smrti. Končno sem pogledal še Slovenski almanah za leto 1999, v rubriki »Umrli so v letu 1998«, Rajhmana nisem našel, prav tako ne v rubriki »Kdo je bil kdo«. Takoj sem poprosil prijatelja v Mariboru, naj mi pošlje podatke o tem, če je mariborsko časopisje poročalo v njegovi smrti. Prejel sem sporočilo, da je o njegovi smrti v mariborskem Večeru poročal Bruno Hartman, v Družini po Jožef Smej.

Pa pogledjmo, kdo je bil Jožef Rajhman.

Rodil se je v Sromljah pri Brežicah 17. novembra 1924, leta 1950 je bil v Mariboru posvečen za duhovnika, leta 1972 je v Ljubljani položil doktorat filoloških znanosti, dve leti pozneje pa doktorat pastoralne teologije. Od 1975 je bil docent na teološki fakulteti v Ljubljani, oddelek v Mariboru. Od leta 1968 do 1981 je bil duhovni vodja – spiritual v mariborskem bogoslovju. Leta 1975 je opravil habilitacijo za docenta pastoralne teologije in bil nato izvoljen za izrednega profesorja. Upokojil se je 1987.

Jože Rajhman pa je predvsem poznan kot znanstvenik, ki je zelo objektivno in nepristransko raziskoval obdobje slovenskega protestantizma.

Že leta 1977 je izšlo njegovo delo Prva slovenska knjiga. V njej je analiziral Trubarjev prvi katekizem iz leta 1550 v luči teoloških, literarno – zgodovinskih, jezikoslovnih in zgodovinskih raziskav.

Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU) je leta 1986 izdala Rajhmanovo knjigo – Pisma Primoža Trubarja, leta 1997 pa drugo njegovo knjigo – Pisma slovenskih protestantov. Gre za zbirko pisem, transkribiranih v nemščini in latinščini ter njihov slovenski prevod s potrebnimi komentarji.

Ko so decembra 1997 v Mariboru predstavili knjigo Pisma slovenskih protestantov, je predsednik SAZU akademik France Bernik med drugim dejal: »Rajhman je naš največji živeči raziskovalec 16. stoletja in slovenskega protestantizma.«

O slovenskih protestantih je Rajhman pisal gesla za Slovenski biografski leksikon in Enciklopedijo Slovenije, o njih je tudi predaval na raznih znanstvenih simpozijih širom po Evropi.

Pomemben pa je še po nečem. Po mnenju nekaterih zgodovinarjev, naj bi bila podoba slovenskega protestantizma dokončna in se ne bo več spreminjala. Rajhman pa je v svojem delu Prva slovenska knjiga zapisal: »Trubarjev jezik je malo raziskan. Tudi pričujoče poglavje je le del tistega, kar bo treba še opraviti na področju samo Trubarjevega teološkega izrazoslovja v njegovih poznejših delih. Tako šele po opravljenem pregledu vseh Trubarjevih del bo mogoče izreči dokončno sodbo o teološkem izrazoslovju naše protestantske dobe.«

Slovenska reformacijska misel je morala za nekaj stoletij »oditi« iz slovenskega prostora. Da pa se je, posebno v zadnjih letih, vrnila v slovenski prostor, je bila zasluga tudi prof. Jožeta Rajhmana, ki nam je vedno znova odkrival nova dejstva te dobe, ki je ustvarila Slovence kot enoten narod. Zaenkrat ne vidim v slovenskem prostoru drugega, ki bi imel toliko teološkega in jezikoslovnega znanja, predvsem pa volje za nadaljevanje njegovega raziskovalnega dela.

Neki Rajhmanov prijatelj, sicer veren človek, mi je o njem pisal: »V zadnjih letih so se ga nekateri njegovi duhovniški tovariši izogibali, ker zaradi njegovih naprednih idej in preveč natančnega poznavanja protestantizma ni bilo dobro, da bi jih slovenska cerkvena hierarhija videla v njegovi družbi. Zelo redni smo vedeli za to njegovo bolečino, ki jo je spretno skrival. Nikoli ni potožil, nikogar ni obsojal, vsem je le odpuščal.«

Tudi med katoliškimi duhovniki se najdejo plemeniti ljudje. In tak je bil pokojni Jože Rajhman.

Jožko Humar

IMPRESSUM:

SPD – PT za svoje člane. Uredil, zapisal in razmnožil tajnik društva Geza Filo.